

УДК 378

РОЗВИТОК ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ: ПРОГРАМНО-ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД (ДОСВІД КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Ворона Лариса, доцент кафедри педагогіки, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

ORCID: 0000-0001-9878-6547

E-mail: voronali@ukr.net

У статті розкрито особливості розвитку позашкільної освіти Кіровоградської області та використання програмно-проектного підходу з метою стимулювання та покращення функціонування закладів позашкільної освіти. Проведено аналіз обласної освітньої програми розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти на 2017–2021 роки у Кіровоградській області, яка була прийнята з метою створення умов для надання якісної освіти, спрямованої на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації дітей в суспільстві. Розкрито тісний зв'язок освітньої програми області з основними напрямками реалізації Нової української школи.

Ключові слова: позашкільна освіта, освітня галузь, програмно-проектний підхід, Нова українська школа, робота з обдарованими дітьми.

DEVELOPMENT OF EXTRACURRICULAR EDUCATION IN THE REGION: PROGRAM-PROJECT APPROACH (EXPERIENCE OF KIROVOHRAD REGION)

Vorona Larysa, Associate Professor at the Department of Pedagogy, Luhansk Taras Shevchenko National University.

ORCID: 0000-0001-9878-6547

E-mail: voronali@ukr.net

In the article the author reveals peculiarities of the development of extracurricular education in Kirovohrad region and its use, in order to stimulate the program-project approach. The author analyzes the regional educational program for the development of preschool, general secondary, and extracurricular education for 2017–2021 in Kirovohrad region.

The main structural elements of the program are clearly identified and indicated (main goal, main tasks, priority areas and ways of implementation through project activities). The directions of the program that stimulate the development of the extracurricular education system – the field of education of the region, which works with gifted children, additionally studies certain areas of educational activities, promotes early socialization and educational specialization of children and youth.

It is noted that the regional educational program of Kirovohrad region contributes not only to the preservation of educational heritage of the region, but also to the positive dynamics of extracurricular development, including the increase in the number of extracurricular education institutions, and in the number of its branches.

To sum up, in this paper the author reveals the close connection of the educational program in the region with the main directions of the New Ukrainian school realization.

Keywords: extracurricular education, educational branch, program-project approach, New Ukrainian school, work with gifted children.

Система позашкілля на думку більшості представників педагогічної науки потребує більш динамічного розвитку та посилення впливу на учнівську молодь, адже вона «спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності» [2].

Яскравий приклад такого стимулюючого впливу позашкілля на формування громадянської позиції підлітків України це проєкт «Відкривай Україну: Ідентифікація», який навчає підлітків командній співпраці, комунікації, роботі з ідеями, лідерству та проєктному менеджменту. Мета такої активності – навчити дітей втілювати задуми та змінювати цим свої школи, міста та всю країну. Він стартував у лютому 2020 року і складається з кількох етапів. Спочатку учні 7–11 класів формують команду, обирають ментора (вчителя), досліджують проблеми свого міста та генерують ідею проєкту. Наступним етапом є реалізація ідеї у своєму населеному пункті. У півфіналі проєкту в усіх обласних центрах відбудуться фестивалі освітніх інновацій «Освітній хайп», де обирають переможця від області [1]. Фінал проєкту відбувається в Києві. Він передбачає низку тренінгів та розважальних заходів для підлітків, якщо епідемія коронавірусу не стане на заваді.

Переможці «Відкривай Україну: Ідентифікація» отримають можливість поїхати у навчальну поїздку за кордон, щоб дізнатись, як їхні однолітки змінюють свою країну. Крім того, там вони зможуть розповісти про власний досвід реалізації проєктів [1].

«Ми знаємо, що держави, які зацікавлені у своєму розвитку і процвітанні особливої уваги надають створенню умов для розвитку особи, її талантів і здібностей як інвестиції у майбутнє. Саме позашкільна освіта як унікальна складова системи освіти має суттєві можливості для розвитку людського капіталу, особистісної і професійної реалізації кожної особистості з дитинства. Україна не може стояти осторонь питань розвитку позашкілля і має як найефективніше використовувати потенціал позашкільної освіти для свого майбутнього» – зазначає доктор педагогічних наук, президент Міжнародної асоціації позашкільної освіти, заслужений діяч науки і техніки України Олена Биковська [4].

Варто зазначити, що розвиток позашкілля відбувається за рахунок позашкільних навчальних закладів, в яких «в основному і здобувається позашкільна освіта, спрямовують свою діяльність на формування у дітей та молоді патріотизму, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, любові до України безпосередньо через освітній процес у гуртках художньо-естетичного, еколого-натуралістичного, туристсько-краєзнавчого та інших напрямів творчості» [5]. Тому дослідження діяльності закладів позашкілля на рівні областей є логічним і актуальним для розвитку Нової української школи.

Мета статті: розкрити особливості розвитку позашкільної освіти в Кіровоградській області та використання органами місцевої влади програмно-проєктного підходу з метою стимулювання позашкілля в регіоні.

Серед дослідників та розробників стратегіє розвитку позашкільної освіти варто виокремити відомих вчених та сподвижників педагогічної науки: О. В. Биковська, Я. Т. Биковський, Т. В. Биковський, С. В. Боровська, Л. А. Дейдиш, Н. В. Кардаш, С. П. Каричковська, В. Д. Каричковський, О. С. Ковальчук, В. В. Кодря, О. Є. Кузик,

С. О. Лихота, В. І. Найдюк, Л. М. Олексюк-Казо, Л. В. Оружа, Т. Г. Паливода, І. О. Первушевська, О. В. Рудика, Н. І. Савенко, О. О. Савенко, Г. П. Суркова, Л. І. Ткаченко, Н. О. Цвікова, О. А. Шевченко, А. М. Ясинська та ін. [5].

Всі вони зазначають важливість напрацювання стратегії розвитку позашкільної освіти України в кожному регіоні. Стратегія має включати п'ять стратегічних векторів: «Правовий вектор розвитку позашкільної освіти», «Управлінський вектор розвитку позашкільної освіти», «Освітній вектор розвитку позашкільної освіти», «Інформаційний вектор розвитку позашкільної освіти», «Фінансовий вектор розвитку позашкільної освіти». Учені постійно приділяють увагу модернізації методології та теорії позашкільної освіти, сформована наукова школа педагогів-позашкільників.

Подальший розвиток позашкільної освіти, організація і здійснення навчально-виховної роботи в позашкільних навчальних закладах, на думку розробників Стратегії розвитку позашкільної освіти ускладнюється:

- недостатнім фінансуванням (невиконання планів надходжень до відповідних бюджетів, особливо у сільській місцевості, створює значні труднощі фінансового забезпечення діяльності позашкільних навчальних закладів, стримує процеси відновлення їх мережі, оновлення матеріально-технічної бази, збільшення контингенту учнів, охоплених позашкільною освітою);
- проблемами у науково-методичному та кадровому забезпеченні системи позашкільної освіти;
- недостатнім рівнем соціального захисту учасників навчально-виховного процесу [5].

Тому в умовах «гострого дефіциту ціннісних орієнтацій потребує поліпшення виховна робота з учнівською та студентською молоддю на ґрунті формування патріотичної свідомості, готовності її до виконання громадянських і конституційних обов'язків. На часі заміна стандартних виховних заходів для дітей та молоді на цілеспрямоване і професійне управління виховним процесом, посилення національно-патріотичного виховання» [5].

Невирішеним є питання координації діяльності центрів патріотичного виховання, дитячо-юнацьких клубів моряків, десантників, авіаторів та проведення масових заходів з учнівською молоддю з військово-патріотичного напрямку.

Діяльність керівників позашкільних навчальних закладів ускладнюється недостатнім рівнем їх економічної та правової підготовки.

Стрижнем позаурочної та позашкільної роботи стали Рух за збереження і примноження звичаїв, традицій і обрядів українського народу «Моя земля – земля моїх батьків», Всеукраїнська туристсько-краєзнавча експедиція «Краса і біль України», «Мальовнича Україна», «Скривджена земля», «З попелу забуття», «Свята спадщина». З метою збереження пам'яті про національну трагедію та активізації досліджень Голодомору в 2007 році започатковано Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської та студентської молоді «Колосок Пам'яті» [4].

Для розвитку галузі є досить важливим запровадження заходів щодо збереження мережі позашкільних навчальних закладів, зміцнення і модернізації матеріально-технічної бази, удосконалення програмного і методичного забезпечення, створюються необхідні умови для здобуття позашкільної освіти, її доступності для дітей, особливо з сільської місцевості.

Для розвитку позашкільної освіти в кожному регіоні України органами місцевого самоврядування на рівні обласних рад використовується програмно-проектний підхід. Досить знаковим є досвід Кіровоградської області, де діють відповідні програми, які формують сприятливе інституційне середовище для формування освітньої політики держави на рівні області з врахуванням регіональних особливостей галузі.

Кіровоградська обласна рада прийняла рішення «Про затвердження обласної програми розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти на 2017–2021 роки». Воно було прийняте на виконання статей 25, 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», законів України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», із урахуванням рішень обласної ради від 27 січня 2015 року № 716 «Про Стратегію розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року», від 29 вересня 2015 року № 787 «Про План реалізації Стратегії – 2020», від 10 березня 2017 року № 238 «Про План заходів на 2018–2020 роки із реалізації Стратегії – 2020» та з метою забезпечення доступності та підвищення якості дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти в Кіровоградській області [3].

Прийнята програма чітко визначає проблеми, на розв'язання яких вона спрямована у сфері освіти регіону та причини, що є основою цих проблем:

- низька якість надання освітніх послуг у зв'язку з неефективною мережею, недостатнім кадровим потенціалом, слабкою матеріально-методичною базою навчальних закладів;
- демографічні зміни, насамперед у сільській місцевості;
- курс керівництва держави на посилення ролі громад у регулюванні суспільного життя та соціально-економічного розвитку;
- глобальні зміни в інформаційній, комунікативній, професійній та інших сферах сучасного суспільства вимагають переосмислення функції освіти, корективи змістових, науково-методичних, технологічних аспектів розвитку освіти, перегляду цільових установок, управлінських і педагогічних засобів [3].

Сучасне суспільство потребує неординарних, творчих особистостей, що здатні нестандартно мислити та самостійно й активно приймати ефективні рішення. Тому однією із актуальних проблем освітньої галузі є робота з обдарованими учнями. В області є території з низьким рівнем охоплення позашкільною освітою. Найменша кількість дітей охоплена позашкільною освітою у містах Світловодську (30,8 %), Олександрії (33,8 %), Знам'янці (34,3 %), Бобринецькому (36,4 %), Устинівському (43,4 %) районах [3]. А різний рівень фінансових можливостей місцевих бюджетів призвів до того, що діяльність більшості позашкільних закладів освіти фінансується переважно на захищені статті. Недостатня кількість технічного обладнання, туристичного спорядження, комп'ютерної техніки стримують розвиток мережі гуртків науково-технічного, туристсько-красознавчого, еколого-натуралістичного напрямків у позашкільних закладах освіти області.

Таким чином, позашкільна освіта області на момент прийняття програми потребувала оперативного вирішення проблеми розвитку мережі філій, гуртків, секцій, творчих об'єднань на базі сільських загальноосвітніх навчальних закладів, модернізації матеріально-технічного, науково-методичного, кадрового забезпечення системи позашкільної освіти.

Метою програми визначено – створення умов для надання якісної освіти,

спрямованої на формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.

Ефективними шляхами реалізації програми обласна рада та обласна державна адміністрація визначила:

- 1) забезпечення конституційних прав вихованців, учнів на освіту;
- 2) формування ключових компетентностей учнів Нової української школи;
- 3) формування особистості вихованців, учнів освічених, всебічно розвинених, здатних до критичного мислення, інновацій, соціально-активних громадян суспільства;
- 4) створення доступних умов для навчання та реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями, розвиток інклюзивної форми навчання;
- 5) створення нового освітнього мотиваційного середовища для формування свідомого ставлення учнівської молоді до вибору майбутньої професії;
- 6) забезпечення сучасних умов функціонування дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних закладів освіти області;
- 7) посилення мотивації педагогів закладів освіти до підвищення їх професійної компетентності [3].

У програмі чітко визначені засоби реалізації програми:

- 1) створення сучасного освітнього середовища, сприятливого та комфортного для дітей;
- 2) запровадження нового змісту освіти, заснованого на формуванні життєво необхідних ключових компетентностей;
- 3) реалізація в сучасній школі педагогіки партнерства між учителем, учнями і батьками;
- 4) мотивація вчителя до професійного зростання, забезпечення умов для підвищення кваліфікації за різними формами;
- 5) орієнтація на учня, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму – виховувати загальнолюдські цінності та розвивати індивідуальні здібності;
- 6) сприяння адаптації учасників навчально-виховного процесу до нової структури загальної середньої освіти [3].

Основні (пріоритетні) завдання програми відповідають Стратегії розвитку позашкільної освіти та є її механізмом реалізації на рівні регіону і включають [5]:

- 1) контроль за раціональним використанням фінансових ресурсів на виконання стандартів освіти;
- 2) розширення мережі закладів дошкільної освіти до 20 закладів освіти, відкрити 23 додаткові дошкільні групи та поліпшити стан охоплення дітей віком від 3 до 6 років дошкільною освітою до 98 %;
- 3) створення 110 опорних навчальних закладів (об'єднань);
- 4) розширення мережі позашкільних навчальних закладів з 67 до 72 одиниць;
- 5) відкриття 49 інклюзивних класів;
- 6) придбання 24 шкільних автобусів з метою забезпечення перевезення учнів, вихованців до закладів освіти та у зворотному напрямку;
- 7) забезпечення закладів освіти спеціалістами з відповідною фаховою освітою;
- 8) удосконалення системи стимулювання учнів, вчителів та викладачів.

Виконання програми покладено на райдержадміністрації, міські ради, сільські

ради та ради об'єднаних територіальних громад. У сфері підтримки розвитку позашкільної обласна програма [3] передбачає:

- створення філій позашкільних закладів освіти на базі опорних шкіл;
- створення 13 позашкільних закладів освіти;
- створення 20 філій позашкільних закладів освіти на базі опорних шкіл;
- відкриття додаткових груп, гуртків, секцій позашкільної освіти (збільшення груп, гуртків, секцій позашкільної освіти передбачено на 8 %);
- проведення капітального ремонту будівель позашкільних закладів освіти;
- встановлення та виплата районних (міських) та обласної премії дітям-переможцям учнівських олімпіад, змагань, турнірів;
- заохочення учнів до участі у олімпіадах, змаганнях, турнірах;
- мотивація вчителя до професійного і творчого розвитку, встановлення премій.

Ефективне управління закладами позашкільної освіти, є важливим фактором модернізації на основі партнерства між учнями, вчителями та батьками має містити наступні напрями:

- 1) активізація ролі громадських формувань (ради, батьківські комітети, учнівське самоврядування тощо);
- 2) висвітлення діяльності закладів освіти на сайтах у засобах масової інформації;
- 3) публічне звітування керівників закладів освіти перед учасниками навчально-виховного процесу, громадськістю про діяльність закладів;
- 4) запровадження процедури призначення керівників закладів освіти на конкурсній основі;
- 5) залучення родин до організації навчально-виховного процесу, здобуття батьками знань про розвиток дитини, ефективні способи виховання;
- 6) здійснення контролю представниками батьківської громадськості за справедливим розподілом коштів та їх цільовим використанням.

Основними формами контролю за реалізацією заходів та досягнень показників обласної програми стали:

- 1) розпорядження голови обласної державної адміністрації про встановлення контролю за реалізацією програми;
- 2) звітність райдержадміністрацій, виконавчих комітетів міських рад, сільських рад, об'єднаних територіальних громад про виконання програми;
- 3) залучення засобів масової інформації до висвітлення питань щодо реалізації програми;
- 4) щорічне обговорення стану та проблем реалізації програми на засіданнях колегії управління освіти, науки, молоді та спорту обласної державної адміністрації;
- 5) проведення моніторингу та надання узагальненої звітності про хід реалізації програми керівництву обласної державної адміністрації та постійній комісії обласної ради з питань освіти, культури, науки, спорту, молодіжної політики, у справах сім'ї та туризму.

У Кіровоградській області збережено та розширюється мережа закладів позашкільної освіти (з 67 закладів у 2015 році до 70 – у 2016 році) за рахунок створення

нових позашкільних закладів освіти у об'єднаних територіальних громадах та відкриття філії Малої академії наук учнівської молоді у м. Олександрії. Постійно збільшується кількість гуртків, секцій, груп у діючих позашкільних закладах, що дозволило створити умови для творчого, інтелектуального та фізичного розвитку 81,4 % учнів шкіл (5 місце в Україні за даним показником).

Отже, в області завдяки прийняттю обласною радою освітніх програм створено умови щодо забезпечення освітніх потреб усіх категорій населення.

Окремо варто зазначити, що основні напрямки програми стимулюють розвиток у області системи позашкілля – галузі освіти регіону, яка проводить роботу з обдарованими дітьми, додатково вивчає окремі напрями освітньої діяльності, сприяє ранній соціалізації та освітній спеціалізації дітей та молоді. Важливо, що обласна освітня програма Кіровоградщини не лише сприяє збереженню освітніх надбань регіону, а й сприяє позитивній динаміці розвитку позашкілля у т.ч. збільшенню кількості закладів позашкільної освіти, гуртків при навчальних освітніх закладах, кількості філій закладів позашкілля при опорних школах регіону. Вказуємо на тісний зв'язок освітньої програми області з основними напрямками реалізації Нової української школи.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку варто спрямувати на вивчення регіональних особливостей освітянських програм, на інструменти їх моніторингу та посилення ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Для школярів стартує проєкт «Відкривай Україну: Ідентифікація»: переможці вирушать у навчальну поїздку за кордон. *Міністерство освіти і науки України*: офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-shkolyariv-startuye-proyekt-vidkrivaj-ukrayinu-identifikaciya-peremozhci-virushat-u-navchalnu-poyizdku-za-kordon>.
2. Позашкільна освіта. *Міністерство освіти і науки України*: офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita>.
3. Про затвердження обласної програми розвитку дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти на 2017–2021 роки. Рішення Кіровоградської обласної ради від 22 серпня 2017 року № 344. URL: http://www.kr-admin.gov.ua/DPI/Ua/2017/s14rish_2407173.pdf.
4. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 27 листопада 2008 року. Протокол № 14/3-3. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS9078>
5. Стратегія розвитку позашкільної освіти. *Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик «Освіта»*. № 35–36 (5833–5834) 19–26 вересня 2018. Спецвипуск.

REFERENCES

1. Dlia shkolyariv startuie proiekt «Vidkryvai Ukrainu: Identyfikatsiia»: peremozhtsi vyrushat u navchalnu poiizdku za kordon. (2020). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*: ofitsiynyi sait. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-shkolyariv-startuye-proyekt-vidkrivaj-ukrayinu-identifikaciya-peremozhci-virushat-u-navchalnu-poyizdku-za-kordon> [in Ukrainian].
2. Pozashkilna osvita (2020). *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*: ofitsiynyi sait. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita> [in Ukrainian].
3. (2017) Pro zatverdzhennia oblasnoi prohramy rozvytku doshkilnoii, zahalnoi serednioii, pozashkilnoi osvity na 2017–2021 roky. Rishennia Kirovohradskoi oblasnoi rady vid 22 serpnia 2017 roku № 344. URL: http://www.kr-admin.gov.ua/DPI/Ua/2017/s14rish_2407173.pdf [in Ukrainian].
4. Pro stan i perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity. (2018). Rishennia Kolehiii Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 27 lystopada 2008 r. Protokol № 14/3-3. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS9078> [in Ukrainian].
5. Stratehiia rozvytku pozashkilnoi osvity (2018). *Vseukraiinskyi hromadsko-politychnyi tyzhnevyyk «Osvita»* (№ 35–36 (5833–5834) 19–26 veresnia 2018 r. Spetsvypusk [in Ukrainian].